

УДК 159.923.32

С. А. Волошко

М. І. Товма

ВПЛИВ ЧИННИКІВ НА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З КОНВОЮВАННЯ, ЕКСТРАДИЦІЇ ТА ОХОРОНИ ПІДСУДНИХ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Вивчено вплив чинників на морально-психологічний стан військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних під час виконання службово-бойових завдань. Проведене дослідження дало змогу виявити, що на морально-психологічний стан військовослужбовців вливають як негативні, так і позитивні чинники.

Ключові слова: морально-психологічний стан, військовослужбовці, службово-бойова діяльність, чинники.

Постановка проблеми. Умови виконання службових-бойових завдань (СБЗ) військовослужбовцями підрозділів Національної гвардії України (НГУ) з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних (КЕОП) характеризуються негативним впливом на морально-психологічний стан (МПС) особового складу широкого спектру несприятливих, дискомфортних і загрозувальних чинників, які зумовлюють у нього виникнення професійного стресу. Особливо це проявляється під час взаємодії з “важким” контингентом засуджених, в умовах несприятливого психологічного клімату або тоді, коли виконується діяльність спричиняє розчарування, психологічні ресурси можуть поступово виснажуватися. Крім того службово-бойова діяльність (СБД) військовослужбовців підрозділів з КЕОП ускладнюється ще й частим виникненням екстремальних ситуацій, пов’язаних з ризиком для життя та здоров’я. Військовослужбовці зазнають не тільки фізичної загрози (особистому здоров’ю та життю), а й великого ризику виникнення різних психічних розладів, негативних реакцій та станів. Останнім часом усе це стає безпосередніми причинами різних порушень СБД, значного зниження або втрати працездатності, появи міжособистісних конфліктів, порушень дисципліни, виникнення девіантної поведінки (вживання алкоголю,

наркотиків) та інших негативних явищ. Тому збереження особистої та психологічної безпеки особового складу, підтримання на належному рівні МПС є основним завданням керівників усіх ланок управління [1].

Невід’ємною складовою безпеки людини є морально-психологічна, яку вивчають чимало дослідників, роблять спробу з різних позицій описати умови формування й розвитку професійної здатності людини, створити модель психологічно безпечної особистості, виявити основні фактори, які позитивно або негативно впливають на неї [2, 3]. Однак досі немає інструментарію визначення рівня морально-психологічного стану, зокрема, військовослужбовців підрозділів та частин з КЕОП, тому вибрана тема є сучасною й актуальною.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових праць свідчить про те, що бракує єдиних підходів до визначення системи чинників, які впливають на МПС військовослужбовця. Доведено, що особливі умови професійної діяльності фахівців екстремальних професій завжди пов’язані з впливом екстремальних чинників [4, 5]. Залежно від ступеня періодичності, частоти виникнення і тривалості розрізняють такі чинники: особливі умови службової діяльності, що відповідають тим ситуаціям, та екстремальні умови службової діяльності [1]. Визначаються також зовнішні (об’єктивні)

чинники (умови середовища – проживання, діяльності; соціальні умови) та внутрішні (суб'єктивні) чинники (умови професійної діяльності, інформаційні та психофізичні чинники) [6, 7].

Як визначив Ю. Є. Данило, морально-психологічна стійкість прикордонників в екстремальних умовах залежить від низки чинників [8]. Автор указує, що їх сукупність створює психологічне навантаження, що впливає на прикордонника у службовій обстановці. Науковець В. В. Хіміч довів, що негативно впливають на професійну діяльність прикордонника в екстремальних, бойових або наближених до бойових умовах зовнішні (соціальні та бойові) і внутрішні (психофізіологічні та психологічні) чинники [9].

Дослідник В. П. Садковий умовно виділив три основні групи чинників, від яких залежать рівень МПС та міра готовності рятувальників до виконання поставлених перед ними службових завдань, а саме: загальнозначущі, специфічні, внутрішні [10].

Фахівці відділу психологічної роботи Головного управління по роботі з особовим складом Збройних Сил України визначили, що під час десантування з повітря особовий склад відчуває такі негативні чинники: перепад барометричного тиску, часткове кисневе голодування, пониження температури і загойдування [11]. Основними причинами нервово-психічної напруженості, як вважають автори, у цей час є: інстинктивний страх (боязливість) людини перед висотою і наступним стрімким переміщенням у просторі; хвилювання за правильність відокремлення від літака, правильність своїх дій і дій товаришів у повітрі, безвідмовність (надійність) роботи парашутної системи, правильність і безпечність приземлення.

На особовий склад українського контингенту в Іраку, як указував В. І. Алещенко, впливав цілий комплекс несприятливих екологічних чинників, специфічних умов професійної діяльності, а також деякі соціальні та психологічні чинники [12]. Основними були такі: кліматогеографічні чинники регіону, професійні, соціально-психологічні.

Ученими було доведено, що бойові дії поряд з негативним мають і позитивний вплив на його учасників. Так, А. М. Столяренко виділив позитивні зміни, які відбуваються у більшості учасників бойових дій [13]: підвищення вмільості, досвідченості, професіоналізму; особистісне

зростання і самореалізація людини, які виявляються у підвищенні самоповаги, відчутті власної цінності, упевненості у своїх силах, в умінні володіти собою; зміцнення фізичного здоров'я і сили; підвищення соціального статусу людини, що виражається у поважнішому ставленні до ветеранів, інших людей, визнання їхніх заслуг. Разом із цим В. В. Стасюк та інші науковці вважають, що поведінка військовослужбовця у бойових умовах залежить від соціально-ситуативних факторів [14]. Реакція на соціальні фактори безпосередньо залежить від сформованих ще до бою світоглядних позицій, активізація яких лише сприяє ефективній розумовій діяльності і як результат – високоактивним бойовим діям.

Як вважає Д. В. Швець, на працівників поліції щодня впливають різні чинники, які часто мають стресовий характер. Це негативні чинники службової діяльності (напруженість, відповідальність, ризик, небезпека, дефіцит часу, невизначеність, несподіванка тощо) та чинники, що сильно впливають на психіку (вигляд крові або трупа, тілесних ушкоджень та ін.) [6].

Отже, багато науковців у своїх працях вивчали чинники, які впливають на МПС військовослужбовців сил сектору безпеки і оборони України, але військовослужбовці підрозділів з КЕОП залишилися поза увагою.

Мета статті – з'ясувати чинники, які негативно або позитивно впливають на морально-психологічний стан військовослужбовців підрозділів НГУ з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних.

Виклад основних положень. Бойовий потенціал військ визначається двома взаємопов'язаними чинниками: якістю і кількістю зброї та бойовими спроможностями військовослужбовців. Останні багато в чому залежать від МПС особового складу [15, 16]. Доведено, що зміна звичного ритму діяльності, матеріального забезпечення, становлення у новому колективі, невизначеність, неясність майбутнього, обмеження свободи пересування, суворий режим денного розкладу, нова сфера діяльності, розумові та фізичні навантаження, бойова служба зі зброєю, спілкування із засудженими та підсудними, тип харчування – усі ці фактори постійно впливають на військовослужбовців підрозділів з КЕОП. Такий вплив здатний викликати відповідні психічні реакції різної спрямованості, що не можуть бути спрогнозовані та відтворені [17].

Як правило, служба з КЕОП складається з трьох етапів: I етап – підготовчий, II етап – хід виконання завдання, III етап – підбиття підсумків несення служби.

У підготовчий період проводяться роз'яснювально-мобілізуючі заходи (загальні збори, інструктажі, бесіди, обмін досвідом і т. ін.). Для підготовки варті надається 4 години. У цей час проводяться: інструктаж начальника варті та його помічника, інструктивні заняття з особовим складом варті з вивчення особливих обов'язків, з дій за бойовим розрахунком, з нормативів та завдань, інструктаж виконавців за планом роботи з особовим складом варті. Особовий склад проходить медичний огляд і забезпечується всім необхідним для виконання завдання. Військовослужбовці самостійно вивчають особливості конвоювання злочинців, особливі обов'язки вартового, порядок застосування зброї, спецзасобів та інші питання.

Після отримання всіх необхідних документів та бойового наказу особовий склад варті убуває в автопарк військової частини, де одержує спеціальні автомобілі. Під час їх отримання перевіряють камери, надійність роботи замків, засоби зв'язку та відеонагляду. Після цього начальник штабу військової частини віддає бойовий наказ. Варта, одержавши бойовий наказ, на чолі з начальником варті та вартовими убуває в слідчий ізолятор для отримання спецконтингенту, а помічник начальника з вартовим та поваром убувають для приймання та підготовки спеціального вагона. Так розпочинається бойова служба. Її якість залежить від свідомості кожного військовослужбовця та чинників служби.

Кількість постійно виникаючих стрес-факторів, негативних чинників у ході виконання військовослужбовцями СБЗ значна. До них можна віднести такі: складні умови реалізації СБЗ (низький рівень побутового комфорту, тривалість часу виконання типових завдань конвоювання, порушення звичного фізіологічного ритму, постійна присутність поруч контингенту підсудних або засуджених, несення служби проходить у важких умовах, наприклад, улітку в спеціальних вагонах, які морально застарілі, не обладнані засобами кондиціонування та ін.); постійна загроза психологічної та фізичної агресії з боку конвойованих; негативний морально-психологічний вплив на особовий склад варті з боку осіб, які перебувають під охороною; сам

контингент конвойованих і охоронюваних, який є джерелом підвищеної небезпеки та ін.

У слідчому ізоляторі особовий склад варті отримує спеціальний контингент та особові справи. Варта повинна забезпечити надійну охорону засуджених, повну ізоляцію від сторонніх осіб, не допустити втечу засудженого, забезпечити виконання встановленого режиму утримання, суворе додержання законності, збереження військової таємниці, а також конспірацію методів, прийомів несення служби. Під час несення служби особовий склад стикається з труднощами прийому спеціального контингенту: необхідно за обмежений час перевірити засуджених та їх речі на предмет провезення заборонених речей (колючі, ріжучі предмети, алкогольні напої, наркотичні засоби, засоби мобільного зв'язку тощо). Після їх отримання та посадки в спеціальні автомобілі варті убуває для посадки у спеціальний вагон.

Конвоювання за плановими (залізничними) маршрутами має низку негативних чинників та особливостей, які необхідно враховувати в організації служби. До них належать: забезпечення не тільки охорони засуджених, але й режиму їх утримання та ізоляції, проведення ретельного обшуку в спеціальному вагоні за короткий термін, між обмінними пунктами; складність роботи в обмінному пункті, що викликана малими стоянками поїздів і великим обсягом служби з прийому і здачі засуджених; великі психологічні та фізичні напруження особового складу, пов'язані з тривалим несенням служби (до 3 діб), або за короткий термін маршруту (4 години на шляху) значна кількість обмінних пунктів (більше 8) з великою кількістю на кожному пункті засуджених (більше 15 осіб). Найвідповідальніший момент планового конвоювання – організація служби варті на обмінних пунктах. На обмін відводять лічені хвилини: розклад руху потягу дуже жорсткий, порушенню не підлягає. Наприклад, хвилинна затримка потягу для військ має високу ціну, зривається графік руху потягу, порушується ритм роботи залізниці. Коли здійснюється обмін засудженими на залізничній станції, дії варті мають бути дуже чіткими, суворо відповідати плану охорони і розрахунку згідно з табелем постів. Особовий склад варт діє у великому відриві від свого підрозділу та штабу

військової частини. На шляху прямування можуть виникнути ускладнення в обстановці. Начальнику варті доводиться нерідко приймати самостійні рішення стосовно дій підлеглих у тій чи іншій складній ситуації. Не можна забувати і про наявність підвищеної фізичної загрози для особового складу варті у зв'язку з несенням служби у рухомому транспорті.

Від військової частини також може виділятися судова варта. У передбачені розпорядком дня години під час підготовки особового складу судової варті до несення служби проводяться практичні заняття на території містечка тактичної підготовки при виконанні спеціальних завдань. На цих заняттях відпрацьовуються алгоритми дій посадки, висадки та конвоювання осіб від спеціальних автомобілів до будівель суду, огляду залів судових засідань, доставки до них конвоюваних, їх обшуку, а також дій під час виникнення надзвичайних ситуацій, а саме це дії особового складу варті у разі втечі засудженого на маршруті конвоювання та в залі судового засідання, усунення порушень громадського порядку затриманими чи взятими під варту особами. В апеляційних судах одночасно судовою вартою забезпечується служба кількох судових процесів одночасно в різних залах судових засідань. Проте є випадки, коли проводиться резонансний судовий процес, наприклад, над 20 злочинцями. Як правило, такий процес може бути відкритий. Резонансний процес привертає увагу чималої кількості людей, які створюють скупчення як біля будівлі суду, так і в коридорах. Тому велика кількість підсудних ускладнює несення бойової служби, також серед злочинців є громадяни, які схильні до втечі та нападу на варту. Під час організації служби здійснюється взаємодія з нарядами поліції. У разі великої кількості людей, присутніх на судовому процесі, також присутні представники засобів масової інформації (ЗМІ). Незважаючи на складність обстановки, варта виконує завдання, але за таких умов військовослужбовцю складно нести службу. Необхідно не послаблювати пильність

за підсудними, контролювати присутніх громадян у залі, і в цей час військовослужбовець розуміє, що перебуває під "прицілом" багатьох знімальних камер ЗМІ.

Виконання завдань автошляхових варт з КЕОП є не менш важливим. Така служба здійснюється під час руху на транспортних засобах, що вимагає від особового складу вміння, навичок діяти чітко, рішуче, злагоджено з виконанням заходів безпеки. Варта призначається для доставки засуджених зі слідчого ізолятора до місць відбування покарання. Під час несення служби вартою перевезення здійснюється в спеціальних автомобілях, кількість засуджених може бути до 20 осіб. Серед засуджених часто є хворі на відкриту форму туберкульозу та ВІЛ, таким чином, військовослужбовець наражається на небезпеку для свого здоров'я. У військовослужбовця також складається негативне враження, коли він бачить людей за ґратами. Беручи до уваги, що у контингента є не одна судимість, засуджені намагаються тиснути на психіку військовослужбовця або, прагнучи викликати почуття співчуття до їх долі, у той час спостерігають, коли чатовий схибить, щоб скористуватися цим для втечі. Крім того небезпека таких варт у тому, що спеціальний автомобіль рухається по автошляхах загального користування і є ймовірність потрапляння автомобіля варті у ДТП. Яскравим прикладом є такий випадок, коли варта зупинилася на світлофорі, на неї на значній швидкості скоїв наїзд великий вантажний автомобіль. У результаті спеціальний автомобіль перекинувся. Начальник варті з водієм організували охорону свого автомобіля до прибуття варті з військової частини, а два вартових знаходилися на посту всередині фургона разом із засудженими, насамперед намагалися заспокоїти їх і продовжували нести службу.

Таким чином, у напружених умовах СБД психіка військовослужбовців підрозділів з КЕОП постійно перебуває під дією різних факторів, які негативно впливають на морально-психологічний стан військовослужбовців (див. табл. 1), а саме:

Чинники, які негативно впливають на морально-психологічний стан військовослужбовців НГУ підрозділів КЕОП та якість виконання СБЗ

Психологічні чинники, які негативно впливають на МПС військовослужбовця та якість виконання СБЗ	Характеристика психологічних чинників
Вітальна небезпека	Під час виконання СБЗ, коли виникає реальна загроза життю військовослужбовця, інстинкт самозбереження може керувати всією його поведінкою. Це негативно впливає на свідомість, емоційно-вольову і мотиваційну сфери військовослужбовця та перешкоджає йому якісно виконувати поставлене СБЗ
Фізичний та психологічний дискомфорт	Інколи відсутні нормальні елементарні умови для задоволення повсякденних потреб військовослужбовців. Постійний психологічний вплив на військовослужбовців з боку спецконтингенту може викликати у них емоційно-вольовий і мотиваційний дискомфорт
Фізична та психологічна перевтома	Стан перевтоми характеризується загальним нездужанням, порушеннями діяльності серцево-судинної і нервової системи, втомою, дратівливістю, безсонням, провалами пам'яті, депресією, безладністю дій або ж нездатністю довести до кінця доручену справу. У ході виконання СБЗ військовослужбовці зазнають граничних психологічних і фізичних навантажень, відчувають сильну втому, що може переростати у перевтому внаслідок екстремальних температур (влітку під час здійснення конвоювання у планових та автошляхових вартах), тимчасових зрушень після тривалих переїздів, переривання сну, нерегулярного прийому їжі тощо
Висока відповідальність за наслідки СБД	Під час виконання СБЗ кожне неправильне рішення ставить під загрозу успішність його виконання. Тому рівень ризику за прийняте рішення в умовах дефіциту часу та браку інформації дуже високий і, відповідно, це накладає високу відповідальність за наслідки виконання СБЗ
Тривалість виконання СБЗ	Особовий склад варті, де б він не знаходився, постійно перебуває зі зброєю та боєприпасами протягом доби. Тривалість виконання СБЗ з КЕОП доходить до 3 діб. Військовослужбовці постійно в очікуванні команди раптово виникаючих складних завдань, у них з'являється хронічне психічне та фізичне напруження, тривале, ненормоване навантаження, немає повноцінного відпочинку. Додатково на організм військовослужбовців впливають фізичні та хімічні чинники (шум, вібрація, висока температура, обмежений простір, різноспрямовані прискорення тощо)
Тривале незадоволення деяких фізіологічних і соціальних потреб	<p>Людині для нормального функціонування її організму та психологічного стану необхідні певні умови. Це задоволення її як фізіологічних, так і соціальних потреб.</p> <p>Фізіологічні потреби (в їжі, угамуванні спраги, кисні, у фізичній активності, сні, захисті від екстремальних температур і т. ін.) є основними, сильними, невідкладними. Недарма голодна людина зрештою втрачає інтерес до самого життя, стає байдужою до власне людського задоволення інших видів діяльності, почуттів.</p> <p>До нестабільного психологічного стану може призвести відносна сенсорна й інформаційна ізоляція, тривалий відрив від сімей, звичних умов життя тощо.</p> <p>Незадоволення цих потреб може призвести до поетапного наростання у військовослужбовця втоми і втрати здатності виконувати завдання за призначенням, інколи навіть усупереч тому, що людина знала і свідомо йшла на те, що її діяльність буде певним чином обмежена.</p> <p>Психологічно підготовлений до цього військовослужбовець зможе більш стійко пережити труднощі, пов'язані із втомою, ненормованим сном, холодом, нерегулярним харчуванням та відривом від звичайного, звичного для нормальної людини, соціуму</p>

Психологічні чинники, які негативно впливають на МПС військовослужбовця та якість виконання СБЗ	Характеристика психологічних чинників
Різкі та раптові зміни умов служби	Такі умови, які виникли під час виконання СБЗ з КЕОП, суб'єктивно можуть бути сприйняті як важкі, небезпечні, незвичні, несподівані; вони викликають зміни психічного стану і вимагають максимальної мобілізації ресурсів організму, потребують негайних, рішучих, адекватних дій
Міжособистісні конфлікти	Міжособистісні конфлікти поділяються на короточасні і затяжні, конструктивні і деструктивні, по вертикалі (між начальниками і підлеглими), по горизонталі (між рівними за посадою та військовим званням) та ін. Їх об'єкти: якість військової діяльності (38 % від загальної кількості конфліктів), визначена роль у колективі (23 %), честь і гідність військовослужбовця (15 %), справедлива оцінка результатів діяльності (7,4 %), упровадження інновацій у підрозділі (5,2 %) [8]

- специфічність (незвичайність) СБЗ та умов СБД;
- постійний вплив високої відповідальності за наслідки СБД та її характер;
- реальна загроза кримінальної відповідальності за порушення законності під час несення служби;
- тривалість виконання СБЗ;
- монотонність служби, яка може перериватися гострою динамікою змін службової обстановки;
- раптовість виникнення складних та екстремальних умов (ситуацій);
- небезпека для життя і фізичного та психічного здоров'я особового складу варти з боку осіб, яких конвоюють;
- необхідність перебування у постійній готовності до самостійної оцінки ситуації та швидкого прийняття правильного рішення;
- високі вимоги до характеру міжособистісних стосунків під час несення служби у складі варти;
- значне службове навантаження протягом короткого проміжку часу.

У результаті проведеного аналізу СБД військовослужбовців підрозділів НГУ з КЕОП виявлено чинники, які позитивно впливають на рівень МПС військовослужбовців і підвищують якість виконання СБЗ (табл. 2), а саме:

- потреба у досягненні соціального престижу й поваги з боку інших;
- можливість найбільш повної самореалізації саме у цій діяльності;
- прагнення просування по службі;
- впевненість та зібраність під час виконання СБЗ;
- піднесення, вольова активність та психологічна готовність до діяльності;
- задоволення від процесу та результатів діяльності;
- високий рівень матеріального забезпечення;
- відповідальність за те, що військовослужбовець виконує соціально необхідну функцію.

Чинники, які позитивно впливають на рівень морально-психологічного стану військовослужбовців підрозділів НГУ з КЕОП та підвищують якість виконання СБЗ

Психологічні чинники, які позитивно впливають на МПС військовослужбовця та якість виконання СБЗ	Характеристика психологічних чинників
Потреба у досягненні соціального престижу і поваги з боку інших	Виникнення й оформлення внутрішньої налаштованості особистості на певну поведінку, змобілізованість на активні та доцільні дії визначаються розумінням завдання, усвідомленням відповідальності, бажанням досягти успіху, встановленням порядку майбутньої роботи. До них входять такі компоненти: а) мотиваційні (потреба успішно виконати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення домогтися успіху і показати себе з кращого боку; б) пізнавальні (розуміння обов'язків, завдання, оцінка їх значущості, знання засобів досягнення мети, уявлення ймовірних змін обстановки); в) емоційні (почуття відповідальності, впевненість в успіху, насага); г) вольові (управління собою і мобілізація сил, зосередження на завданні, відволікання від впливів, які заважають, подолання сумнівів, страхів)
Можливість найбільш повної самореалізації в СБД	Самоствердження як активний процес цілеспрямованої взаємодії військовослужбовця з безпосереднім оточенням (мікрогрупа підрозділу), прагнення виявити індивідуальність, досягти визнання та знайти своє місце у даному підрозділі, сфері діяльності. Самореалізація – це одна з фундаментальних соціальних потреб, і тому вона є важливим чинником розвитку військовослужбовця. Потреба у самореалізації може виступати як самоціль для військовослужбовця, а також як узагальнений прояв інших потреб. Характерним для потреби є прагнення військовослужбовця ствердити себе в очах інших, зокрема, ближнього оточення, а також власних очах і набути певної соціальної та особистісної значущості. Рівень розвитку самосвідомості, за якого військовослужбовець досягає найбільш зрілого й істинного розуміння себе, своєї суспільної сутності, усвідомлення справжньої власної гідності, характеризує вищий ступінь формування його як особистості. Для військовослужбовця однією з активних форм ствердження власної індивідуальності є прагнення стати лідером у мікрогрупі та колективі або ж мати досить високий авторитет та повагу
Прагнення до просування по службі	Проходження військової служби – це процес перебування військовослужбовця на посадах з моменту призначення на первинну посаду і до моменту його звільнення з останньої посади та військової служби в цілому. Характерна ознака просування по військовій службі – її мобільність, рух уперед, відсутність сталості. Військова кар'єра – свідомо обраний шлях, який реалізується військовослужбовцем через просування на посадах, через прагнення досягти наміченого ним статусу (посадового, кваліфікаційного), що забезпечує професійне і соціальне утвердження військовослужбовця відповідно до рівня його кваліфікації [18]
Впевненість та зібраність під час виконання завдання	Характеризуються чітким розумінням завдань, які стоять перед військовослужбовцем, а також труднощів, які виникатимуть під час виконання СБЗ. У цьому стані військовослужбовець об'єктивно оцінює майбутню діяльність та її особливості в конкретних умовах обстановки. Особливість стану впевненості полягає в його впливі на успішність подолання труднощів під час виконання завдання. Від упевненості залежать рівень емоційної стійкості військовослужбовця, ступінь його впливу на почуття, а також швидкість і правильність прийняття відповідальних рішень
Піднесення, вольова активність та психологічна готовність до СБД	СБД у більшості випадків супроводжується станом піднесення. Подібний стан у військовослужбовця спостерігається особливо тоді, коли виконання завдання пов'язане з діяльністю, яка цікава військовослужбовцю, із набуттям нових знань у процесі служби. Коли завдання військовослужбовця є чітко продуманим, то йому зрозуміла вся важливість роботи, яку він виконує. У подібному стані військовослужбовець відчуває радість сил, знає, що після виконання цієї роботи він отримає моральне задоволення. Вольова активність і готовність до діяльності формуються в результаті бойової та спеціальної підготовки і визначають поведінку та дії військовослужбовця у конкретних ситуаціях. Вони зумовлюють вчинки людини в екстремальних умовах, допомагають їй на практиці проявити почуття обов'язку та відповідальності за доручену справу

Психологічні чинники, які позитивно впливають на МПС військовослужбовця та якість виконання СБЗ	Характеристика психологічних чинників
Задоволення від процесу та результатів діяльності	Мотиви задоволення базуються на отриманні позитивних емоцій від процесу і результату праці. Мотив праці, як правило, є інтегральним, але залежно від скерованості особистості, від домінуючих у її свідомості цінностей і тих обставин, у яких вона перебуває на даний момент, є домінуючий, провідний мотив діяльності
Відповідальність за виконання соціально необхідної функції	Військова служба у підрозділах з КЕОП визначається як один з найскладніших, суспільно значущих видів діяльності, що висуває до особистості особливі вимоги. Професійна діяльність військовослужбовців передбачає виконання ними нелегких функцій і вимагає від них високого вишколу, організованості, дисципліни, пильності та готовності виконувати завдання бойової служби за будь-яких умов обстановки
Високий рівень матеріального забезпечення	Держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. На сьогодні грошове забезпечення військовослужбовців – це гнучка система, яка враховує не тільки тривалість служби та військове звання, а й ініціативу у службовій діяльності, професіоналізм, службу в умовах, що пов'язані з підвищеним ризиком для життя. Військовослужбовці, що проживають за межами військових частин і не мають службового житла, отримують компенсаційні виплати за оренду квартир, безоплатне медичне забезпечення та ін.

Висновки

Таким чином, проведене дослідження дало змогу виявити, що на МПС військовослужбовців підрозділів НГУ з КЕОП під час виконання СБЗ впливають як негативні, так і позитивні чинники. До чинників, які негативно впливають на МПС військовослужбовців, належать: професійний стрес; вітальна небезпека під час здійснення СБД; почуття страху під час виконання СБЗ; фізичний та психологічний дискомфорт; психологічна та фізична перевтома; висока відповідальність за наслідки СБД; тривалість виконання СБЗ; тривале незадоволення деяких фізіологічних і соціальних потреб; різкі та раптові зміни умов служби; міжособистісні конфлікти.

Чинниками, які позитивно впливають на рівень МПС військовослужбовців підрозділів НГУ з КЕОП і підвищують якість виконання СБЗ, є такі: потреба у досягненні соціального престижу і поваги з боку інших; можливість найбільш повної самореалізації у СБД; прагнення до просування по службі; упевненість та зібраність під час виконання завдання; піднесення, вольова активність та психологічна готовність до СБД; задоволення від процесу та результатів діяльності; відповідальність за виконання соціально

необхідної функції; високий рівень матеріального забезпечення.

Планується розробити сукупність показників та критеріїв оцінювання морально-психологічного стану військовослужбовців підрозділів НГУ з КЕОП.

Перелік джерел посилання

1. Психологічний супровід службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України в екстремальних умовах / І. І. Приходько та ін. *Честь і закон*. 2014. № 3. С. 68–74.
2. Приходько І. І. Розробка психодіагностичного інструментарію визначення психологічної безпеки особистості фахівців екстремальних видів діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. Львів: ЛьвДУВС, 2012. Вип. 2 (1). С. 312–322.
3. Приходько І. І. Моделювання психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності з використанням психосемантичного методу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. Львів: ЛьвДУВС, 2012. Вип. 1. С. 174–185.
4. Приходько І. І. Визначення стресостійкості у військовослужбовців підрозділів спеціального призначення внутрішніх військ МВС України під час виконання спеціального службово-бойового

завдання. *Вісник Національної академії оборони України*. Київ: НАОУ, 2008. Вип. 4 (8). С. 116–122.

5. Приходько І. І., Мацегора Я. В., Пенькова Н. Є. Типізація адаптаційних ресурсів особистості у військовослужбовців, які приймали участь у проведенні антитерористичної операції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні та психологічні науки*. Хмельницький: НАДПСУ, 2015. № 1 (74). С. 469–483.

6. Швець Д. В. Психологічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних умовах. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи її розв'язання*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті С. П. Бочарової, 30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка; Нац. акад. пед. наук України; Консулт. місія Європейського Союзу в Україні. Харків: ХНУВС, 2017. С. 226–228.

7. Мась Н. М. Показники морально-психологічного стану особового складу військових підрозділів. *Системи обробки інформації*. Харків: ХНУПС, 2017. Вип. 3. С. 143–145.

8. Данило Ю. Є. Психологічний аналіз та вплив екстремальних чинників професійної діяльності прикордонників на компоненти психологічної стійкості. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ: НУОУ, 2015. Вип. № 3 (46). С. 73.

9. Хімич В. В. Фактори негативного впливу на професійну діяльність офіцерів-прикордонників в екстремальних, бойових та наближених до бойових умовах. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький: НАДПСУ, 2015. С. 180–188.

10. Садковий В. П. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: підручник / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків: УЦЗУ, 2009. С. 58–60.

11. Інформаційно-довідковий матеріал занять з психологічної підготовки, як предмета навчання індивідуальної підготовки за модульним принципом під час проведення заходів бойової підготовки: довідник з МПЗ. Київ: МО України, 2019. С. 120–122.

12. Алещенко В. І. Психологічне забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців Збройних Сил України: монографія. Харків: ХУПС, 2008. С. 25–29.

13. Столяренко А. М. Екстремальна психопедагогіка. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. С. 44–56.

14. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник: у 2 ч. Ч.1. / кол. авт.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Київ: НУОУ, 2012. С. 38–56.

15. Приходько І. І., Волошко С. А., Гунбін К. Ю. Теоретичні аспекти оцінювання морально-психологічного стану військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2018. № 2 (65). С. 89–96.

16. Особливості нормативно-правового регулювання морально-психологічного стану військовослужбовців сектору безпеки та оборони України / І. І. Приходько та ін. *Честь і закон*. 2019. № 2 (69). С. 95–104.

17. Кульчицька Н. Б. Психологічне забезпечення молодих солдатів внутрішніх військ до особливих умов несення служби. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. Вип. 7. С. 245–253.

18. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец.: 12.00.07/ НАН України, Ін-т держави і права імені В. М. Корецького. Київ, 2004. 20 с.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2019 р.

УДК 159.923.32

С. А. Волошко, Н. И. Товма

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ НА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ ПО КОНВОИРОВАНИЮ, ЭКСТРАДИЦИИ И ОХРАНЕ ПОДСУДИМЫХ ВО ВРЕМЯ ВЫПОЛНЕНИЯ СЛУЖЕБНО-БОЕВЫХ ЗАДАЧ

Изучено влияние факторов на морально-психологическое состояние военнослужащих подразделений Национальной гвардии Украины по конвоированию, экстрадиции и охране подсудимых во время выполнения служебно-боевых задач. Проведенное исследование позволило выявить, что на морально-психологическое состояние военнослужащих влияют как негативные, так и позитивные факторы.

Ключевые слова: морально-психологическое состояние, военнослужащие, служебно-боевая деятельность, факторы.

UDC 159.923.32

S. Voloshko, M. Tovma

INFLUENCE OF FACTORS ON MORAL AND PSYCHOLOGICAL STATE OF SERVICEMEN OF CONVOY, EXTRADITION AND JUDICIAL SUPPORT UNITS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE DURING THE PERFORMANCE OF COMBAT MISSIONS

Terms of the combat missions by convoy, extradition and judicial support units of the NG of Ukraine are characterized by a negative impact on moral and psychological state. This is especially evident in work with “hard” convicted, in adverse conditions or when work is disappointing. Also combat service of convoy, extradition and judicial support units is complicated in extreme situations associated with risk of the life and health. Servicemen miss not only the physical threat, but also the emergence of mental disorders. This causes a violation missions, impairment or disability, violation of discipline and other negative situation. That’s why maintaining personal and psychological safety is a main task of managers of all levels of management.

The basis of human security is the moral and psychological state. Many researchers are interested in identify the main positive and negative factors. However, there aren’t apparatus for determining the level of moral and psychological state, so the chosen topic is up-to-date and relevant.

The analysis of scientific researches shows that there are no common approaches to identify the system of factors, that affects on moral and psychological state. It is proved that special conditions of extreme profession specialists in their activity are always connected with influence of extreme factors.

The purpose of the work is to find out the factors that positively or negatively affect on moral and psychological state of convoy, extradition and judicial support units of the National guard of Ukraine.

The study shows that both moral and psychological state, during the performing combat mission, are affected by negative and positive factors. Negative: occupational stress, danger, fear, physical and psychological discomfort, high responsibility, interpersonal conflicts. Positive: need of achievement of respect from others, the desire for promotion, confidence and timeliness in completing the task, strong-willed activity and psychological readiness, high level of financial support.

Keywords: *moral and psychological state, military personnel, military service, factors.*

Волошко Сергій Анатолійович – заступник начальника командно-штабного факультету по роботі з особовим складом Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-6717-7204>

Товма Микола Іванович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-8814-9544>